

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИМІРАХ СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні перед учителями української мови і літератури стоїть завдання: сформуванню інтелектуально розвинену особистість, яка має значний внутрішній потенціал для самореалізації, самоорганізації, самовдосконалення. У цьому контексті пріоритетним стає не просто засвоєння знань про мову й мовлення, набуття низки вмінь і навичок, а розвиток компетентної мовної особистості учня, його інтелектуальних і творчих здібностей, ціннісних орієнтацій. Інноваційний тип соціального поступу, необхідність для кожної людини навчатися впродовж життя, уміти застосовувати знання в повсякденній діяльності зумовлюють необхідність застосування компетентнісного підходу, що в сучасних умовах став основою модернізації української освіти. З огляду на це відбувається оновлення змісту навчання будь-якого предмета.

Значний вплив на відбір змісту навчання української мови має й той факт, що впродовж останнього тридцятиріччя відбулися істотні зміни в самій мові. По-перше, значно збагатився її словниковий запас, передовсім за рахунок новітніх запозичень. Наслідком експансії англійської мови є не лише зміна складу лексики й перерозподіл функційних полів між питомою й запозиченою лексикою, зміна частоти вживання окремих лексем, а й глибоке проникнення іншомовних структур у систему мови. Водночас відбувається повернення до активного вжитку слів, що в словниках мають примітки як застарілі або діалектні. Як зазначають мовознавці, «Кількасотрічне зросійщення українців спричинило слабе засвоєння норм і традицій української літературної мови, особливостей її словникового складу та граматичного ладу на тлі російської літературної мови. Тому дехто навіть із фахівців (учителів, викладачів університетів, редакторів, журналістів) сприймає повернення призабутих норм української літературної мови та очищення її від чужомовних впливів болісно... Ось чому так важливо переконати їх у відворотності цих змін та залучити до активного впровадження нових рекомендацій» (Городенська, 2019, 3). З огляду на це важливо сформуванню в учнів розуміння об'єктивних процесів, що відбуваються в мові й закріплюються в словниках та «Українському правописі» - кодексі правописних законів.

Логічною відповіддю на соціальні виклики стало створення нових модельних програм з української мови. Модельна навчальна програма «Українська мова» Н. Голуб, О. Горошкіної (Голуб, Горошкіна, 2020) розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти і є основою для розроблення навчальних програм (Державний стандарт, 2020). Як зазначено у її вступній частині, «Принциповою відмінністю програми є зміна пріоритетів у формуванні змісту, структури й результатів. Вивчення української мови як шкільного предмета передбачає не лише засвоєння системи знань теорії мови,

формування вмінь і навичок, що становлять інструментальну основу компетентності, а передусім особистісний розвиток учня, набуття духовно-морального досвіду, важливого для становлення громадянина і входження його в соціум» (Голуб, Горошкіна, 2020).

Оскільки школа завжди відповідала на соціальне замовлення, точкою відліку для добору змісту навчання стали очікувані результати, що визначені в Державному стандарті базової середньої освіти. Це зумовило введення до програми низки таких тематичних блоків: «Інформація!», «Текст», «Жанри мовлення», «Спілкування».

Тематичний блок «Інформація» вперше введено до програми з української мови задля реалізації вимог Державного стандарту, адже сучасна людина, перебуваючи в інформаційному просторі, повинна вміти ефективно працювати з різноманітними інформаційними джерелами. Для цього необхідно навчити здобувачів освіти швидко знаходити інформацію з різних джерел, розрізняти відому й нову, визначати достовірність інформації, систематизувати, узагальнювати, уточнювати її, користуватися інформацією задля реалізації певних потреб.

Вивчення психологічних студій, передусім досліджень з вікової психології, теорії поколінь (Т. Дуткевич, В.Кутішенко, С.Максименко, О. Сергєєнкова, О. Столярчук, О. Пасєка та ін.), уможливило визначення ефективних видів навчальної діяльності, до яких доцільно залучати п'ятикласників. До них віднесено такі: добір і демонстрування зразків різних видів інформації, визначення мети інформації, зіставлення змісту прочитаного з власними ціннісними орієнтаціями, вибіркове, стисле переказування змісту почутого відповідно до поставленого завдання тощо. Зазначимо, що такі види навчальної діяльності передбачені змістом завдань, запропонованих під час міжнародного оцінювання якості освіти PISA, до якого долучилася й Україна. Усі означені чинники й вплинули на визначення змісту тематичного блоку «Інформація».

Метою тематичного блоку «Текст» є залучення здобувачів освіти до різних видів мовленнєвої діяльності, розвиток їхнього творчого потенціалу, формування комунікативних якостей мовлення. У лінгводидактиці експериментально підтверджено (дисертаційні праці А. Ляшкевич, Н. Мордовцевої, А. Нікітіної, Л. Попової та ін.) ефективність роботи учнів 5-7 класів із текстами різної жанрово-стильової належності. Про роль тексту у формуванні мовної особистості писали О. Андрієць, Т. Груба, М. Пентиліук, Т. Симоненко та ін. дослідники. Пошук ефективних шляхів удосконалення роботи з розвитку мовлення відображено в працях Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Караман, С. Карамана, О. Кулик та ін. Важко не погодитися з твердженням Ю. Лотмана, що текст – «це, безперечно, один із найуживаніших термінів у науках гуманітарного циклу. Розвиток науки в певні моменти викидає на поверхню такі слова; лавиноподібне зростання їх частотності в наукових текстах супроводжується втратою необхідної однозначності. Вони не стільки термінологічно точно означають наукове поняття, скільки сигналізують про

актуальність проблеми... Історія таких слів могла б скласти своєрідний індекс наукової динаміки» (Антологія, 2001, 430).

Добираючи зміст тематичного блоку «Текст», ми спиралися на сучасні мовознавчі дослідження (Ф. Бацевич, А. Загнітко, Т. Космеда, Л. Мацько, О. Селіванова та ін.), що репрезентують зміщення акцентів у бік «суб'єктивізації» мови. Це дало змогу виокремити види навчальної діяльності учнів під час опрацювання відповідних тем. Наприклад: формулювання теми й основної думки тексту, визначення ключових слів, стисле переказування, осмислення змісту прочитаного тексту, апелювання до власних знань, позицій чи поглядів в оцінюванні тексту, зіставлення змісту прочитаного з власними ціннісними орієнтаціями, редагування тексту тощо.

Тематичний блок «Жанри мовлення» передбачає ознайомлення здобувачів освіти з такими комунікативно значущими жанрами, як комплімент, похвала, прохання, пропозиція, запрошення, згода, відмова, вибачення, подяка, привітання, смс-повідомлення, отже, вільного оволодіння ними треба спеціально навчатися.

Оскільки в Державному стандарті акцентовано на важливості розвитку комунікативних умінь учнів, здобуванні досвіду застосування їх у мовленнєвій практиці, до програми було включено тематичний блок «Спілкування», спрямований на ознайомлення учнів з видами спілкування, правилами безпеки віртуального спілкування, ознаками гармонійного спілкування та іншими відомостями, що забезпечує продуктивну взаємодію й ефективну комунікацію.

Зміни в змістовому компоненті спричинені намірами надати знанням функційності, а процесу засвоєння їх – умотивованості, установити зв'язки між результатом (продуктом) учіння і тим, заради чого учіння має сенс.

Упродовж останніх двох років року ситуацію ускладнено й тим, що навчання відбувається здебільшого дистанційно. Учителю не тільки розробляє матеріали до уроків, а й спрямовує індивідуальну самостійну роботу кожного учня, координує групову. Це враховано в змісті рубрики «Види навчальної діяльності» модельної програми з української мови.

Отже, розроблена модельна програма з української мови враховує сучасні соціальні виклики й спрямована на формування компетентного мовця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зубрицька, М. (Ред.) *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* (2001). Львів: Літопис.
2. Городенська, К.Г. (2019). *Українське слово у вимірах сьогодення.* Київ: КММ.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
4. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/830/83074/Ukr_mova_5-kl_Holub_Horoshkina_14_07_1_1.pdf